

กรมทรัพย์สินทางปัญญา
กระทรวงพาณิชย์

เล่มที่ 14 เลขที่ประกาศ 55
วันที่ประกาศโฆษณา 25 ธันวาคม 2554

ประกาศโฆษณาการรับขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

เลขที่คำขอ 54100080 วันที่ยื่นคำขอ 25 สิงหาคม 2554

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน

รายการสินค้า เส้นไหม

ผู้ขอขึ้นทะเบียน กรมหม่อนไหม

ที่อยู่ 2175 ถ.พหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

1. คุณภาพ ชื่อเสียง คุณสมบัติหรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า

คำนิยาม

เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน (Isan Indigenous Thai Silk Yarn) หมายถึง เส้นไหมดิบที่ผ่านการสาวด้วยมือ ผลิตจากตัวไหมพันธุ์ไทยพื้นบ้านที่เลี้ยงโดยใบหม่อนที่ปลูกขึ้นเองในพื้นที่ 20 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสานเป็นสีเหลืองทอง มีความมันเงา ความนุ่มนวล ความเหนียว และความสม่ำเสมอ สามารถนำมาทำเป็นเส้นยืนและเส้นพุ่งได้

ลักษณะของสินค้า

ประเภทและลักษณะทางกายภาพของเส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสานเป็นดังนี้

1) เส้นไหมหีบ หรือเส้นไหมเปลือก หรือเส้นไหม 3

เป็นเส้นไหมที่ได้จากรังไหมชั้นนอก รวมทั้งปูยไหม ลักษณะเส้นไหมจะใหญ่มากและเนื้อหยาบ มีปมปม ขนาดสม่ำเสมอ สะอาดไม่มีสิ่งปลอมปน มีสีเข้มและสม่ำเสมอ

2) เส้นไหมสาวเลย หรือเส้นไหมรวด หรือเส้นไหม 2

เป็นเส้นไหมที่ได้จากการสาวควบกันทั้งปูยและเส้นใยส่วนนอกของรังไหมไปจนถึงเส้นใยส่วนในของรังไหมให้เสร็จในคราวเดียวกัน เส้นไหมไม่เรียบ ขนาดสม่ำเสมอ สะอาดไม่มีสิ่งปลอมปน สีสม่ำเสมอ ลักษณะเส้นไหมที่สาวได้หยาบและเส้นใหญ่กว่าไหมหนึ่ง

3) เส้นไหมน้อย หรือเส้นไหมเครือ หรือเส้นไหมยอด หรือเส้นไหม 1

เป็นเส้นไหมที่ได้จากเปลือกรังไหมชั้นใน เส้นไหมที่ได้จะมีลักษณะเส้นเรียบ ขนาดและสีสม่ำเสมอ รวมสะอาดไม่มีสิ่งปลอมปน นุ่มมือเมื่อสัมผัส เมื่อทอเป็นผืนผ้าแล้วเนื้อผ้าจะนุ่ม เรียบ มีความเลื่อมมันของ

เส้นไหมในระดับดีมาก มีความนุ่มนวลดี เส้นไหมมีความเหนียว ระดับความสม่ำเสมอของเส้นไหมดี สีเส้นไหม เป็นสีเหลืองทอง

2. กระบวนการผลิต

2.1 วัตถุดิบ : รังไหม

2.1.1 กรณีปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

1) พื้นที่ปลูกหม่อนเพื่อเลี้ยงไหมต้องอยู่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พันธุ์หม่อน เป็นพันธุ์พื้นบ้านหรือพันธุ์ส่งเสริม แปลงหม่อนต้องปลอดสารพิษ มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และมีการดูแล รักษาต้นหม่อนอย่างสม่ำเสมอ คุณภาพใบหม่อนต้องดีเหมาะสมในการเลี้ยงไหมในแต่ละวัย มีการเก็บรักษา ใบหม่อนในที่ที่มีการระบายอากาศดีและความชื้นที่เหมาะสม

2) รังไหมที่นำมาสาวต้องเลี้ยงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นพันธุ์ไทยพื้นบ้าน ที่เป็นไหมที่ฟักออกตลอดปี มีความทนทานต่อสภาพอากาศที่ร้อนและแห้งแล้งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น พันธุ์นางน้อย นางลาย นางหงอก นางสีว นางเขียว ตู่ย สำโรง นางเหลือง นางไหม แพงพวย กากี วนา สวรรค์ ทับทิมสยาม ไชภู คอตั้ง สองพี่น้อง ลำป่อ ปราสาทเบง และนางแก้ว เป็นต้น

3) การเลี้ยงไหมจะต้องอยู่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเลี้ยงไหมจนได้ รังไหม โรงเลี้ยงไหม และวัสดุอุปกรณ์ ต้องสะอาด และปลอดภัย มีการให้ใบหม่อนที่มีขนาด และอายุเหมาะสม แก่วัยไหม และมีการเลี้ยงอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่

4) การเก็บรังไหม เมื่อไหมสุกเข้าทำรังแล้วต้องเก็บรังไหมออกจากจ่อ 3-5 วัน หากอากาศ ร้อนก็เก็บได้เร็วขึ้น อากาศหนาวเก็บรังช้าลง เพราะการพันเส้นใยของหนอนไหมจะช้าลงในช่วงอากาศหนาว

5) การคัดเลือกรังไหม โดยแยกรังดีออกจากรังเสีย เพื่อให้ได้เส้นไหมที่มีคุณภาพและสี สม่ำเสมอ

2.1.2 กรณีซื้อรังไหม

1) รังไหมต้องเป็นพันธุ์ไทยพื้นบ้านที่เลี้ยงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น และต้องเลี้ยง ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ตามกระบวนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมข้อ 2.1.1

2) รังไหมมีคุณภาพดี สะอาด

2.2 การสาวไหม

การสาวไหมเป็นกระบวนการดึงเส้นไหมออกจากรังไหม ผ่านพวงสาว (เครื่องสาว) แบบพื้นบ้าน หรือพวงสาว (เครื่องสาว) ไหมแบบปรับปรุง (เด่นชัย 1) พันเกลียวเส้นไหม แล้วดึงไหมลงในภาชนะรองรับ ซึ่งมีกระบวนการ คือ

2.2.1 เตรียมรังไหม โดยแยกรังดีออกจากรังเสียเพื่อให้ได้เส้นไหมที่มีคุณภาพและสีเส้นไหม สม่ำเสมอ

2.2.2 การต้มรังไหม ต้มน้ำให้เกือบเดือด หรือประมาณ 90 องศาเซลเซียสแล้วจึงนำรังไหมที่ เตรียมไว้ใส่ในหม้อต้มสาวประมาณ 80-100 รัง และรักษาระดับความร้อนของน้ำไว้ประมาณ 60-70 องศาเซลเซียส โดยนำต้มรังไหม ต้องเป็นน้ำสะอาด ไม่ขุ่น มีความเป็นกรด-ด่าง ปานกลาง (ประมาณ 6.5-7.5) ไม่ควรใช้น้ำจากบ่อ น้ำบาดาล น้ำประปา หรือน้ำฝนใหม่ ๆ จะทำให้สาวไหมออกยาก

2.2.3 ดึงเส้นไหมออกจากรังไหม ผ่านพวงสาวแบบพื้นบ้านหรือพวงสาวไหมแบบปรับปรุง พันเกลียวเส้นไหม แล้วดึงไหมลงในภาชนะ โดยกระบวนการนี้จะเป็นการแยกเปลือกรังชั้นนอกและชั้นในดังนี้

- เส้นไหมหีบ หรือไหมเปลือก หรือเส้นไหม 3
- เส้นไหมน้อย หรือเส้นไหมเคือ หรือเส้นไหมยอด หรือเส้นไหม 1

2.2.4 ในกรณีการสาวไหมโดยไม่แยกเปลือกรังชั้นนอกและชั้นใน (สาวรวมกัน) จะได้เป็น เส้นไหมสาวเลย หรือเส้นไหมรวด หรือเส้นไหม 2

2.2.5 หลังจากสาวไหมเสร็จแล้ว นำเส้นไหมไปกรอหรือהל่งแบบสาน (diamond cross) ตามมาตรฐาน เพื่อทำเช็ดไหม (ใจไหม)

2.3 การเก็บรักษา

เก็บรักษาไว้ในที่สามารถป้องกันแมลงได้ และควรตรวจดูเส้นไหมทุกเดือน เพื่อให้อากาศถ่ายเทประจำ

2.4 การบรรจุหีบห่อ

รายละเอียดบนฉลากประกอบด้วยคำว่า“เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน” และ/หรือ “Isan Indigenous Thai Silk Yarn” และแสดงรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- “ชื่อพันธุ์ไหม” และ/หรือ “กลุ่มพันธุ์ไหม”
- ประเภท น้ำหนักบรรจุ วัน เดือน ปี ที่ผลิต
- ชื่อ/กลุ่มผู้ผลิต สถานที่ผลิต

3. ความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับแหล่งภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน ประกอบด้วย 20 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร ชัยภูมิ สกลนคร อุดรธานี เลย ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ และบึงกาฬ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ประมาณ 170,226 ตารางกิโลเมตร หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง ในระดับความสูงระหว่าง 120-400 เมตรจากระดับน้ำทะเล ลักษณะพื้นที่เป็นแอ่งจานลาดเอียงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ แม่น้ำสายสำคัญได้แก่ แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำสงคราม และแม่น้ำโขง แต่ดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะเป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำทำให้พื้นที่ขาดความอุดมสมบูรณ์จึงใช้ประโยชน์ทางการเกษตรไม่เต็มที่ เวลาว่างจากฤดูทำนา จึงคิดสร้างสรรค์งานศิลป์เกี่ยวกับงานผ้าไหมลายสวย สร้างรายได้แก่ครอบครัว

ประวัติความเป็นมา

การปลูกหม่อนและการเลี้ยงไหมของไทย คาดว่าได้รับการถ่ายทอดจากผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน ซึ่งมาจากตอนใต้ของประเทศจีน จากหลักฐานเศษผ้าที่ติดอยู่กับกำไลสำริดของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง และบ้านนาดี อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี สันนิษฐานว่ามีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมานานกว่า 3,000 ปี การสาวไหมไทยพื้นบ้านอีสานของเป็นภูมิปัญญาที่มีสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งของบรรพบุรุษ

โบราณ และผ้าไหมที่มีชื่อเสียงส่วนใหญ่อยู่ที่ภาคอีสาน ผ้าไหมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวอีสาน มีการนุ่งห่มผ้าไหมในชีวิตประจำวัน ชาวอีสานต้องเลี้ยงไหม ทอผ้าไหมและเก็บไว้จำนวนหลายร้อยผืน เพื่อใช้ในพิธีการต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ และงานพิธีกรรมตามความเชื่อในแต่ละท้องถิ่น ชาวอีสานมีหลายเผ่าพันธุ์ ทำให้ลักษณะการทอ ลวดลายผ้าไหม และการสวมใส่ผ้าไหมแตกต่างกัน มีเพียงการสาวไหมที่ทุกเผ่าพันธุ์ชาวอีสาน มีลักษณะเหมือนกัน กระบวนการสาวไหมไทยพื้นบ้านอีสานจะแยกเส้นไหมชั้นนอก (ไหมหัว) ที่มีขนาดใหญ่ เนื้อหยาบออกจากเส้นไหมชั้นใน (ไหมน้อย) ที่มีลักษณะเส้นเล็ก สม่ำเสมอ เส้นเรียบ เมื่อทอเป็นผืนผ้าแล้วเนื้อผ้านุ่ม สวมใส่เย็นสบาย ความประณีตในกรรมวิธีการผลิตผ้าไหมของชาวอีสาน ทำให้เนื้อผ้าที่ทอมีความเรียบสม่ำเสมอ สวยงาม นุ่ม นำสัมผัส เป็นเงา

เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ จากการสาวมือด้วยพวงสาวทำให้เส้นไหมที่ได้มีความนุ่มนวลและมีความยืดหยุ่น เมื่อนำมาทอเป็นผืนผ้าจะทิ้งตัวอย่างมีน้ำหนัก ภูมิปัญญาการสาวไหมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาของสตรีภายในครอบครัว คือ แม่ถ่ายทอดวิธีการสาวไหมโดยการทำให้ดู แนะนำวิธีการสาวไหมให้บุตรรู้ แล้วบุตรสาวนำไปปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ช้าแล้วช้าอีกจนเกิดความชำนาญ เป็นการเรียนรู้ในครอบครัว แล้วขยายไปในชุมชนนั้น ๆ และนอกชุมชน โดยมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นเวลาร้อยปีมาแล้ว จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการบางส่วน เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น

4. ขอบเขตที่ตั้งแหล่งภูมิศาสตร์

อาณาเขตพื้นที่ในการผลิตเส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน ครอบคลุมในพื้นที่ 20 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยจังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร ชัยภูมิ สกลนคร อุตรดิตถ์ เลย ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ และบึงกาฬ

5. การพิสูจน์แหล่งกำเนิด

(1) เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน จะต้องมีการผลิตในเขตพื้นที่ 20 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามกระบวนการผลิตข้างต้น

(2) กระบวนการผลิตจะต้องผ่านการตรวจสอบควบคุมตรวจสอบ คือ มีการขึ้นทะเบียนสมาชิกผู้ผลิตเส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน รวมทั้งต้องมีเอกสารกำกับเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับได้

6. เงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนดตามมาตรา 15

(1) จัดให้มีการขึ้นทะเบียนผู้ผลิตและผู้ประกอบการค้าที่ประสงค์จะขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน

(2) ผู้ขอขึ้นทะเบียนต้องปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงานสำหรับสมาชิกผู้ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน และดำเนินการตามแผนการควบคุมตรวจสอบ ทั้งกระบวนการผลิตในระดับผู้ผลิตและระดับจังหวัด

แผนที่แสดงแหล่งภูมิศาสตร์
เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน

ขอบเขตพื้นที่การผลิตเส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสานครอบคลุมพื้นที่ 20 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร ชัยภูมิ สกลนคร อุดรธานี เลย ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ และบึงกาฬ